

Wet van de stimulerende achterstand

Hoe juist in de kleine gemeenten de vernieuwing tot stand komt

Door de sterk gedaalde inkomsten van gemeenten en het Rijk moeten gemeenten in de komende jaren sterk in hun uitgaven snijden. De voorgenomen drie decentralisaties (jeugdzorg, WMO en arbeidsmarkt), die met minder geld moeten worden uitgevoerd, dwingt gemeenten en semipublieke organisaties anders te gaan werken. De burger zal voor publieke voorzieningen meer moeten gaan betalen of deze publieke voorzieningen in het vervolg zelf moeten gaan regelen. Volgens Joop Hofman, directeur van Participatiehuis Rode Wouw in Deventer, vindt de vernieuwing niet plaats in de gemeenten waar het grotestedenbeleid of het wijkenbeleid groot is geworden, maar juist in de kleinere steden en dorpen waar van zo'n beleid geen sprake is. Wat is er zo bijzonder aan Zutphen, Hellendoorn, Peel en Maas, Berkelland, Spijk, Esbeek, Borger-Osdoorn, Jorwerd, Lichtenvoorde en Harreveld?

Door Dave van Ooijen ¹

Joop Hofman is al vanaf 1982 in het opbouwwerk actief. Zijn actieve loopbaan begon in Oost-Groningen. Hij is geboren in Stadskanaal in een gezin van PvdA-stemmers. Later is hij in Winschoten, Deventer en Vlaanderen gaan werken. De vader van de burens was wethouder. Die man werkte net als de vader van Joop Hofman bij Philips en was stakingsleider. Hij herinnert zich nog de oneliners van Fré Meis op het biljart in een lokaal café. Fré Meis was altijd goed om van de huidige situatie het meest negatieve beeld te schetsen en van de toekomst het meest perspectiefrijke beeld. Joop Hofman wordt bijna sentimenteel wanneer hij er over begint te praten. Hij werkte nog met Oost-Groningse wethouders die in Moskou geschoold waren. 'Fenomonaal was dat', zegt hij. 'Over welk onderwerp er ook werd gesproken. Al ging het over bloembakken. Binnen 30 seconden kwam het gesprek altijd weer op Shell uit. Wat we ook deden in de wijk. De oplossing was altijd dat we op enig moment voor de poorten van Esso of Shell moesten staan. In Amsterdam-Noord of in Zaanstad'. Joop Hofman volgde van 1978 tot 1982 de sociale academie in Groningen. Daarvoor werkte hij enige maanden als schilder van radiatoren bij een radiatorenfabriek in Veendam. De afgelopen dertig jaar heeft Joop Hofman diverse wijkgerichte aanpakken ontwikkeld. Hij is ontwerper van een scala aan participatiemethoden in Nederland en Vlaanderen. In opdracht van BZK stelde hij een tweetal publicaties samen over diverse vormen van burgerbegrotingen. Ik sprak twee keer met hem in zijn kantoor aan de Diepenveenseweg in Deventer [in 2013].

Waarom ben je in 1989 van Groningen naar Deventer verhuisd?

'Deventer had in de eind jaren tachtig het idee dat de stadsvernieuwing niet het goede antwoord was. Dat de stadsvernieuwing tekort schoot. Al in 1986 is in Deventer het concept van het buurtbeheer bedacht. In het begin stond dat alleen nog maar op papier. Pas toen ik in 1989 naar Deventer ging is een begin gemaakt met de invoering van buurtbeheer. Het buurtbeheer ging gepaard met de overheveling van budgetten naar buurtbewoners. De opdracht die ik als projectleider experimenten buurtbeheer kreeg van Raster waarbij ik toen in dienst was, was om gedurende twee jaar in vier willekeurige wijken te experimenteren. Met buurtbeheer, meer samenwerking vanuit bewoners. Daar waar zich een probleem voordeed, zou ook de oplossing vandaan moeten komen. En bewoners hadden geld daarvoor. Het uitgangspunt van de wethouder was om de wijk die het beste liep als model te nemen voor de andere wijken. Dus vrij simpel. En dat heeft uiteindelijk geleid tot het model van de Deventer Wijkaanpak dat in 1992 is ingevoerd.'

---

¹ Dave van Ooijen werkte 25 jaar bij de gemeente Amsterdam en vervolgens 7 jaar bij het Nicis Institute en Platform31 in Den Haag. Nicis Institute en Platform31 zijn landelijke kennisinstuten op het gebied van vraagstukken in stad en regio. Tegenwoordig heeft Dave van Ooijen zijn eigen adviesburo: 'Van Ooijen - Adviesburo voor Publieke Waarden'. Zie ook www.davevanooijen.nl

Over wat voor een soort budgetten ging het toen?

'Nou, het ging helemaal niet over veel geld. Het ging over 10.000 gulden per buurt. Daar mochten ze in principe alles mee doen, als het maar binnen de wet was. Dat was het experiment. We hadden te maken met een wethouder die best wel ver ging. Alles werd verbonden met elkaar. Sprake was wel van verschrikkelijke organogrammen. Maar het was wel revolutionair. Want alle partijen deden mee. De politie, de corporatie, al die gemeentelijke diensten met hun eigen autonomie. De gedachte was wel dat we de bewoners meer op uitvoerend niveau dingen wilden laten doen. Dat was best wel revolutionair voor die periode. En ook om het samen te doen. Daar zaten overigens ook wel de nodige kanttekeningen aan. Een van de wijken was namelijk Het Rode Dorp. En daar zat echt tuig, zoals dat toen heette. De ambtenaar die verantwoordelijk was voor speelplaatsen ging niet vanuit zichzelf die wijk in. Die ging alleen maar onder mijn begeleiding die wijk in. Er waren toen samscholingsverboden. Er was net iemand doodgeschoten. Het was waar toentertijd de meeste problemen zich afspeelden. Vergelijkbaar met Klarendal in Arnhem waar buurtbewoners hun huizen in brand zetten om verbetering van de buurt af te dwingen. In Het Rode Dorp in Deventer werd bijvoorbeeld een nieuw buurthuis geopend, terwijl een oud buurthuis in de daarnaast liggende buurt Driebergen werd gesloten. Nou, dat werd niet in dank afgenomen. Want het nieuwe buurthuis werd op het openingsfeest gewoon beschoten. Er is op die dag ook echt iemand neergeknald. Die man loopt nog steeds met een kogel in zijn lichaam hier in Deventer rond. Zo'n periode was dat. Je kan het je nu nauwelijks nog voorstellen. Het was dertig jaar geleden. Het waren totaal andere tijden. Er was ook wel wat aan de hand. In die buurten speelden ontzettend veel problemen. Zo werden er op een dag ook schuurtjes in de fik gestoken. Dat was best ruig. De directe aanleiding was echter niet de verpaupering van de buurt. Er broeide wel veel. Er was namelijk iemand die een prijs in de loterij had gewonnen. Die had geld. En dat was de reden voor een achterbuurvrouw om haar man te verlaten en te verkassen naar de man die de prijs had gewonnen. Beiden wilden dacht ik naar Indonesië emigreren waardoor allerlei kinderen, kleinkinderen en zwager elkaar begonnen te belagen. Het begon met een schuurtje en vervolgens werden er meer schuurtjes in de fik gezet.'

Maar even terug naar de buurtbudgetten. Waaraan werden die budgetten besteed?

'Dat ging toch vooral om fysieke zaken. Bloembakken, dat soort zaken. Men ging zelf bloembakken kopen in een tuincentrum. Zo had iemand een connectie met Intratuin. Zo ook met straatlantaarns. Dan zei de wethouder tegen de buurt: 'Zeg maar waar die moeten komen te staan'. Nou, dat was schrikken voor de buurt. Dat hadden ze nog nooit meegemaakt. En die oude straatlantaarns kregen de buurtbewoners dan zelf als men dat wilde. Sommigen verpasten die dan aan Intratuin en kregen daar weer bloembakken voor terug. Men ging in de buurt zijn eigen handel organiseren. Ze hadden geld en positie. Het was wennen, maar ook leuk. En de wethouder, maar ook de toenmalige burgemeester Cees Waal, nam ook echt positie daarin in. Ik werkte hier nog maar net en toen belde de wethouder, een oud-hoofdonderwijzer die de buurten goed kende, mij al snel op. Ik kon hem elk moment bellen. 's Avonds, in het weekend, het maakte niet uit. Hij zou mij ook altijd dekken als er wat was gebeurd. Dat was iemand die heel betrokken was en wat wilde veranderen. Iemand die je ook heel veel vertrouwen gaf. Want die diensten waren toen nog heel erg verkokerd. Echt verkokerd. Ging je met ambtenaren die wijk in. Dan was er van elke dienst een ambtbaar aanwezig. Je liep met zestien ambtenaren die buurt in. Bouw- en woningtoezicht, de man van groen die zei dat er geen bloembakken konden worden gebruikt voor verkeersmaatregelen. Die heeft zich vreselijk verzet. Daar zijn ze niet voor, dat is misbruik van een voorziening, etc.. Allerlei argumenten vanuit de eigen discipline en dienst werden aangevoerd. Je kan dus wel begrijpen dat de opbouwwerkers van toen voor bestuurders heel erg belangrijk waren.'

Bewoners werden door dat ambtelijk gedrag natuurlijk extra gemotiveerd om er eens flink tegenaan te gaan? Kregen ze er extra energie van?

'Klopt. Wat symbolisch mooi was, was dat twee van de vier buurten, Het Rode Dorp en Driebergen, die langs het spoor lagen, die konden niet met elkaar door een deur. Maar administratief waren die twee buurten tot één gebied verklaard. Een ontzettend domme fout. In beide buurten zat één buurtwerker, maar beide buurten waren cultureel zo totaal verschillend. Het Rode Dorp was namelijk een arbeidersbuurt en Driebergen was een volksbuurt. Daarin zaten fundamentele verschillen. Nu zat er toentertijd geen hek om de spoorbaan heen. Kindertjes hadden daar vlak naast echter ook een speelplaats. En nu wilde de buurt Driebergen daar een hek omheen hebben. Het Rode Dorp kwam er toen pas achter hoe ernstig de situatie eigenlijk was. En voor het eerst in hun leven hadden beide buurten een gezamenlijk belang, namelijk een hek langs het spoor. Bij allerlei instanties leidde dat weer tot een schrikreactie. Er ontstond een soort loyaliteit, misschien wel solidariteit, tussen beide buurten. Men ging zich verdiepen in elkaar. En uiteindelijk werd een deel van het budget van De Rode Dorp gebruikt voor aanleg van een hek langs het spoort dat honderd meter verderop en het dichtst bij de buurt Driebergen lag. Ambtenaren hadden dit niet verwacht. Wat ik toen meteen gedaan heb is daar de namen van beide buurten af te halen. Daar waren de mensen niet op te organiseren. We hebben er toen het Buurtkompasoffensief van gemaakt.'

Nu is je persoonlijke geschiedenis in zoverre interessant dat het iets kan verklaren over hoe je nu naar het wijkenbeleid, buurtbudgetten, bewonersinitiatieven, actief burgerschap en overheidsparticipatie aankijkt. Wat voor lessen heb jij geleerd en wat is jou advies als het gaat om actief burgerschap?

'Als we het nu hebben over die buurtbudgetten, dan zijn die nu mijns inziens de *pain in the ass*. Nu zijn de buurtbudgetten wel aanmerkelijk groter geworden. En ook de buurten zijn groter geworden. Maar wat je zag was dat die wijkbudgetten in 1992 hebben geleid tot een fantastisch activeringsmodel om burgers hun eigen verantwoordelijkheid te laten nemen. Burgers nemen zelf het voortouw. En dat was toen echt anders dan in andere steden. Want daar was sprake van een soort overlegmodel tussen burgers en de gemeente. Je had toen in Deventer allerlei taakgroepen waarbij de bewoners het voortouw namen. En die taakgroepen konden allerlei zaken zelf gaan regelen. En over de voorstellen van die taakgroepen werd dan in buurt gesproken en vervolgens over gestemd. Dus als er een voorstel bovenaan stond en het werd door de bewoners niet overgenomen, dan werd dat voorstel niet uitgevoerd.'

Maar wat is daarvan de les voor vandaag de dag?

'Wat nu je nu ziet, in steden als Deventer, Groningen, Maastricht en Enschede (hoewel Enschede al wel bezig is met de slag), is dat al die gemeenten die op lokaal niveau een soort van activeringsbeleid hadden, dat die nu de bietenbrug opgaan. Want die denken nog steeds dat je lokaal moet activeren. Maar die samenleving is allang actief. Deventer maakt daardoor geen gebruik van de spontane dynamiek in de samenleving. Wat die heeft een activeringsmodel en dat moet dan allemaal in een wijkaanpak eindigen. Dat moet via stickers geprioriteerd worden. En dat werkte in de jaren negentig fantastisch. Want de actieve burger die wat wilde, die meldde zich. Maar de actieve burger van nu heeft iets anders in zich. Die is veel intrinsieker gemotiveerd. Veel eigenwijzer. Die wacht niet meer op een uitnodiging van een gemeente. Die nodigt zichzelf uit. En Deventer heeft nog steeds het idee dat zij de burger moeten uitnodigen. Die hebben er ook een systeem voor. Daar zijn mensen voor. Daar is budget voor. Dus dat soort steden (ik heb daar laatst een lijstje van gemaakt) die gaan de boot missen. Zie de steden die genoemd worden in het boek van Gerard de Kleijn "*Samen staan wij sterk. Theorierapport opbouwproces proeftuinen rehabilitatie*" uit 1978. Daarin staan vijf wijken waar de stadsvernieuwing is gestart met experimenten hoe de stadsvernieuwing vorm te geven. Ik kom erop omdat Zutphen vrij snel na Deventer, drie jaar later, het activeringsmodel en de wijkaanpak overgenomen. Maar Deventer had, van achter het bureau, iets ergs bedacht. We hadden namelijk vijf wijken. En die werden ook zo genoemd. De wijken 1, 2, 3, 4 en 5. Vijfhonderd jaar geschiedenis van Deventer werd overboord gekieperd. De namen Het Rode Dorp, Driebergen etc., kwamen niet

meer voor. En wat deed Zutphen vervolgens. Ze noemden de wijken niet 1,2 3 en 4, maar A, B,C en D. Maar dat helpt natuurlijk niet. Men ging op een ingenieur-achtige manier de aanpak bijna letterlijk kopiëren. '

Gemeente Zutphen ging dus dezelfde kant op als gemeente Deventer?

'Het mooie is dat Zutphen drie jaar geleden, in december 2010, de wijkaanpak heeft afgeschaft. Ik was daar toen tegen. Omdat het activeringsbeleid in mijn ogen nodig zou blijven. Maar de lokale wethouder in Zutphen was er heilig van overtuigd dat afschaffen de beste manier was om burgers te activeren. Dus wat heeft men gedaan? Men heeft alle logo's, alle spandoeken en alle stickers verbrand. En de stad swingt nu als een trein. Ook in de oude wijken. Dus je ziet nu dat steden die je 10-15 jaar lang niets hebt gezien, nu vooraan lopen. Kijk naar Leiden. Die stad swingt. Idem Gouda. De stad bruist. Ik heb daarover twee theorieën. De eerste is dat de grote steden het activeringsbeleid nooit goed van de grond hebben weten te krijgen. Volgens mij omdat die steden te groot, te complex en te ingewikkeld zijn om een centraal gestuurd activeringsbeleid vanaf onderop te doen slagen. Amsterdam kreeg het bijvoorbeeld niet voor elkaar. Wat ze ook deden. Amsterdam-Noord heeft bijvoorbeeld buurt-beheermodellen ontwikkeld, maar erger dan die kan je niet bedenken. Ten tweede bij de provincie-steden. Daar was geen sprake van enige urgentie. Wat je nu ziet is dat juist die steden waar men het niet heeft geprobeerd, dat die steden zich nu melden. Neem Peel en Maas, Hellendoorn en Berkelland. Al die zorgcoöperaties in Noord-Brabant. Ze floepen zo op. Ergens is dus ruimte. Dat zijn de gemeenten die de kanalen niet hebben gegraven. En het is misschien ook de redding van grote steden zoals Amsterdam geweest waar het activeringsbeleid nooit echt van de grond is gekomen, dat daar ook nu ruimte is voor vernieuwing.'

Laten we eens even bij Amsterdam blijven en bij die twee theorieën van je. Heb je een diepere verklaring voor waarom het in Amsterdam niet is gelukt?

'Een paar jaar geleden werd ik stapelgek in Amsterdam. Er was niks georganiseerd. En als er wat georganiseerd was, dan was het in organogrammen en gebaseerd op macht en ruzie. En nu swingt Amsterdam. Er kan heel veel nu ineens. Dus aan de ene kant zie je dat juist die steden die geen activeringsbeleid hadden of waar het niet van de grond kwam, dat die nu garen spinnen omdat ze bewust of onbewust ruimte hebben. En aan de andere kant dat die steden en gebieden die altijd al goed waren in het *bottom up* draagvlak organiseren, die gaan de boot juist niet missen. Die weten goed gebruik te maken van de kracht in wijken en van burgers. Een mooi voorbeeld in Zutphen is dat de wethouder buurtbewoners niet helpt met het vergroenen van de buurt, maar de buurtbewoners in contact brengt met de plaatselijke hovenier. Ook in Peel en Maas werkt het gewoon. Men verbergt zich niet meer achter organisaties en structuren. Men heeft ook de ingenieursbenadering losgelaten. Dat is misschien ook wel de uitdaging van de sociaaldemocratie die erg verbonden is aan de geschiedenis van de volkshuisvesting en het activeringsbeleid. Dus vooral de steden met een sterke sociaaldemocratische geschiedenis, zoals Groningen, staan voor een enorme uitdaging om een manier te vinden hoe met de dynamiek van de samenleving om te gaan.'

Als ik je zo hoor ben je het niet eens met de conclusie van Jos van der Lans. In zijn essay "De stad als branieschopper" in De Groene Amsterdammer van 28 maart 2013 zegt hij dat het met name in de steden gebeurt. Hij noemt Leeuwarden, Zaanstad, Eindhoven, Enschede, Arnhem en Nijmegen. Jij lijkt het niet met hem eens te zijn?

'Volgens mij heeft Jos van der Lans deels gelijk en deels niet gelijk. Het grotestedenbeleid, en dat is dus niet hetzelfde als de vier grote steden, maar de steden die daarvan wel onderdeel vormden, die gemeenten hebben allerlei gekanaliseerde vormen van communicatie en participatie opgezet die gericht zijn op draagvlak. De vier grote steden hebben dat niet voor elkaar gekregen. Dat was voor hen te complex en te ingewikkeld. En dat is nu hun redding. De vier grote steden en het platteland (de middelgrote en kleine gemeenten niet behorende tot de G32) die hebben ruimte om een omslag te maken. Kijk naar Amsterdam, dat swingt als een tierelier. Vijf, zes jaar geleden was dat nog

ontzettend ingewikkeld. En nog steeds zie je dat her en der. De bewonersactivering was heel erg politiek. Want het ging niet om eigen verantwoordelijkheid. Sprake was van een constant gevecht met de stadsdelen. In Rotterdam zie je dat niet helemaal, maar ook daar is sprake van een enorme dynamische beweging. Dus dat de vier grote steden het niet gered hebben, is nu misschien wel hun redding. En dat het niet gelukt is, heeft alles met complexiteit te maken, met de schaal van de stad en de gelaagdheid. Als je nu kijkt naar de G32 dan krijgen zij als zij niet snel de omslag maken grote problemen. Want als ze de denken het binnen bestaande systemen te kunnen veranderen, dan hebben ze het mis. Die steden krijgen echt een probleem als ze het niet rigoureuus anders gaan aanpakken. En daarnaast heb je dan alles wat daar buiten valt'.

Kan je een voorbeeld noemen van een gemeente die het compleet anders aanpakt?

'Zo ben ik laatst een paar keer in de Achterhoek geweest. Het dorp Harreveld, een van de kerkdorpen in de gemeente Oost-Gelre in de Achterhoek, gaat bij voorbeeld zelf de Participatiewet uitvoeren. En dan vraag je misschien: hoezo? Nou de gemeente heeft het kerkdorp gewoon gevraagd of ze dat willen uitvoeren. En het gaat maar door. Men heeft gewoon dertig mensen uit het dorp bij elkaar gehaald in het plaatselijke café en met elkaar besproken hoe we dat zouden kunnen doen. Dat is vergaand en dus kanteling zoals kanteling bedoeld is. Ik zit daar in een café in een heel klassieke omgeving. Vertelt daar iemand uit het dorp hoe hij zeven kilometer fietspad zelf heeft aangelegd. Alsof het heel gewoon is. Het gaat om allerlei kleine dingen die cruciaal zijn voor zo'n dorp. Bijvoorbeeld dat een loonwerker in de winter wordt ingezet om zout te strooien, een taak waar de gemeente niet aan toekomt. Dat is geen opdracht of een transactie, maar die man krijgt wel een bepaalde vergoeding als hij dat doet. Een beloning achteraf. Dat zijn in zo'n dorp hele natuurlijke dingen. Verantwoordelijkheid voor de gemeenschap. Een ander voorbeeld. Een park van 10 hectare in het dorp Lichtenvoorde, eveneens onderdeel van de gemeente Oost-Gelre. Zo'n buurtvereniging als De Wentholtjes die dan het Wentelpark helemaal opknapt. Een fantastisch project waaraan iedereen van de buurtvereniging meewerkt. Die organiseren bij voorbeeld een buitendag waar 500 kinderen aan deelnemen. En met kerst organiseren ze een levende kerststal waar 3.000 bezoekers op af kwamen. En dat regelen de bewoners uit het dorp allemaal zelf. Die regelen de dieren en betalen het geheel ook zelf. Alles wordt goedkoop gedaan en met een hoge gunfactor. En men heeft er allerlei inkomsten voor. De gemeente draagt maar heel weinig bij. Maar dat vinden ze helemaal niet erg. Ook het groenonderhoud doen ze al jaren zelf, want dan konden ze zicht op hun kinderen houden. En omdat ze toch al het groenonderhoud deden geeft de gemeente hen daar dan een vergoeding voor. En iedereen vindt dat in het dorp logisch. Ze krijgen die vergoeding ook meer als compensatie dan dat daar van te voren een afspraak over is gemaakt.'

Dus juist in die gemeenten waar nooit sprake is geweest van enige vorm van wijkenaanpak is geweest, daar verloopt het allemaal wat makkelijker en soepeler dan in gemeenten waar het dat gestructureerd en geformaliseerd is?

'Juist. Je moet het dus niet formaliseren en protocolliseren. Want dan werkt het niet meer. Het werkt bij de gratie van elkaar wederzijds wat gunnen. Het gaat niet om 'maatschappelijk aanbesteden' maar om 'gemeenschapsontwikkeling'. En dat komt omdat ze het al honderd jaar doet en omdat de gemeente hen kent en vertrouwen in ze heeft. De afstand tussen bestuur en burger is doordat het een allemaal wat kleiner is, helemaal niet groot. Men doet het omdat men elkaar kent. Niet omdat de een burgemeester, wethouder, raadslid of burger is, maar omdat het om Henk, Kees, Annemarie en Marie gaat. Er zit echt veel vertrouwen in mensen. Strikte grenzen zijn er niet. Door deze manier van denken en samenleven wordt ook helemaal niet aan zoiets als 'maatschappelijk aanbesteden' gedacht. Het is allemaal vrij logisch en normaal om zoiets te doen. De kracht van de stad zit hem juist in de anonimiteit, het anders kunnen zijn en je niet-verbinden met anderen. Dat je jezelf mag zijn, dat je je mag onderscheiden van anderen. In een dorp mag je juist niet onderscheidend zijn. In de stad is ook wel gemeenschapszin. Maar daar is meer sprake van vloeiende en vluchtige netwerken. Daarin zitten ook zeker kansen. Een voorbeeld is Thuisafgehaald. Want als je de kaart van Nederland met alle gemeenten met een Thuisafgehaald adres legt naast een kaart met de 'honkvastheid' van

alle Nederlanders van het Meertens Instituut, dan valt op dat daar waar de honkvastheid het grootst is minder Thuisafgehaald adressen zijn. En daar waar er meer Thuisafgehaald adressen zijn de honkvastheid het dunst is. In Doetinchem zijn bijvoorbeeld acht adressen waar een Thuisafgehaald adres is en in Winterswijk vijf adressen. Dat stelt dus niets voor. Een stad als Den Haag heeft er tientallen. Dus Thuisafgehaald kom je vooral in de Randstad tegen waar de honkvastheid het laagst is. Beide zijn gespiegeld aan elkaar. Hoe honkvaster een regio hoe minder Thuisafgehaald adressen. Dat wil niet zeggen dat in de honkvaste gebieden mensen geen eten met elkaar delen, maar dat gaat daar op een andere manier. Daar is sprake van een onderstroom waar minstens zo veel gebeurt als in de stad. Alleen haalt dat niet de krant. Thuisafgehaald zegt dus ook iets over de behoefte in steden aan netwerken. De natuurlijke sociale infrastructuur moet zich in een stad telkens opnieuw bewijzen als gevolg van de doorstroming, de sterkere individualiteit en de anonimiteit van de stad. Hetzelfde geldt voor de moestuintjes en de zorgcoöperaties'.

Moeten we dan niet veel meer van die kleinere gemeenten en dorpen gaan leren? Daar gebeurt het allemaal veel natuurlijker, meer organisch en gemakkelijker. Wil je goed kijken naar de kansen en mogelijkheden van burgerinitiatieven, dan gebeurt het juist niet in de stad, maar in de kleinere gemeenten en dorpen. Zie de zorgcoöperaties in Noord-Brabant en Rezedum in Friesland.

'Klopt. Zie de Kluswoningen waarmee men in het Rotterdamse Spangen is begonnen, dat is een mooi voorbeeld waarin de grote stad vooraan loopt. Dat soort projecten zie je nu ook in andere gemeenten. Daarnaast zie je in de stad veel initiatieven op het gebied van cultuur en festivals. Iets waar overigens ook veel plattelandsgemeenten sterk in zijn geworden in de afgelopen decennia. Het is dus niet zo zoals Van der Lans zegt dat het in de stad gebeurt en dat de stad het voorbeeld is. Ja, het gebeurt in de G4 en in de middelgrote en kleine gemeenten. Maar juist niet in de G32 steden. En waarom valt de grote stad in dat geval op? Omdat de grote stad extravert is, die moet het verschil kunnen maken. En de middelgrote en kleine gemeenten zijn juist introvert, daar moet je juist niet boven het maaiveld uitsteken, maar onderdeel zijn van de gemeenschap. De code van de stad is 'presenteer jezelf' en de code van het platteland is 'ben jezelf'. Daardoor kan het gebeuren dat een heel dorp, met drie toneelverenigingen, jaarlijks een moordspel organiseert waar het gele dorp verkleed aan meedoet op zoek naar de moordenaar. Maar aan dat soort voorbeelden van gemeenschapszin wordt vaak weinig ruchtbaarheid gegeven. Alleen in het betreffende dorp en in de dorpen er omheen is het bekend. In de dorpen is in zijn algemeenheid overigens ook meer sprake van een organische verhouding tussen burger en bestuur.'

Zitten daar nu bepaalde patronen achter? In die zin dat juist in die kleine dorpen en gemeenten die meer organisch functioneren, dat juist daar afdelingen politieke partijen die gestructureerd en volgens een bepaald stramien werken, dat die invloed hebben moeten inleveren ten koste van lokale politieke partijen en lijsten die veel meer aansluiten op het organische in dat soort plaatsen?

'Ik denk het wel. Zo was ik bij voorbeeld in de Achterhoek wat ik zojuist over vertelde op verzoek van een plaatselijke lokale partij. En de plaatselijke politieke partij ging in het plaatselijke café het gesprek aan met de bevolking. Verder valt mij althans op dat in Boekel, waar de partij van burgemeester (Driek van de Vondervoort, CDA) als enige gewonnen heeft met de plaatselijke verkiezingen omdat de burgemeester zich niks gelegen liet liggen aan wat er landelijk werd gezegd, maar die zich gewoon richtte op de gemeenschap. En dat is iets dat ook heel sterk zit in wat Andries Baart, tegenwoordig hoogleraar Humanistiek in Utrecht, maar van oorsprong pastoraal werker in Amsterdam, heeft ontwikkeld met zijn Present-methode. Iets wat overigens ook heel sterk achter de aanpak zit van het Utrechtse buurthuis De Jutter. En daarnaast in de vrijwilligersorganisatie Nederland Cares. Dat is heel erg gericht op repareren en het vormgeven van gemeenschappen in plaats van het aanbieden van een bepaald activiteitenprogramma. Andries Baart is zo iemand die mij zeer heeft geïnspireerd. Ook als mens. Met hem en met de kerken heb ik bijvoorbeeld veel samengewerkt in Roombeek na de vuurwerkcramp waar Andries Baart ook snel bij was. Zij waren er na twee dagen en zijn er nog steeds met het Huis van Verhalen. Al die vrijwilligers die daar toen actief zij geweest en nog steeds actief zijn, hebben zich sterk laten inspireren en laten trainen door de Present-methode van Andries

Baart. Hij weet allerlei vraagstukken heel goed tot dagelijkse dingen terug te brengen en het in een groter perspectief te plaatsen. Professionele afstand is dan funest. Je moet 'aanklampbaar' zijn, zoals Andries Baart het zegt. Dat betekent niet met auto door de buurt rijden, maar door de buurt lopen. Het gaat om simpele dingen'.

Wie zijn naast Andries Baart nog meer inspirerende denkers voor jou geweest? Wat zijn voor jouw ankerpunten waar je op terugvalt als je het even niet weet? Mensen die jou gevormd hebben in de manier waarop je nu werkt?

'Dat was op de sociale academie Ton Huiskens. Hij is nog steeds prominent sociaal ondernemer in Rotterdam. Ton was degene die voor mij, toen hij opbouwwerker was in het Oude Noorden, wereldkampioen was in 'het omdraaien' van de werkelijkheid. In de jaren tachtig was hij degene die het initiatief nam om een wijk met honderd nationaliteiten een succes te maken. Zijn credo was toen al, Cruijff heeft dat later overgenomen, elke negatieve ontwikkeling heeft een positieve keerzijde. Daar moet je naar op zoek gaan. Een andere die ik van Ton heb geleerd, is dat we moeten stoppen met al die structuren en projectgroepen van de stadsvernieuwing. Want dat zijn nieuwe bestuurlijke hinderpalen. Laat het gaan. Hij legde toen al een sterk accent op de sociale kant, aan datgene dat we nu gemeenschapsvorming en netwerkontwikkeling noemen. Hij is bijvoorbeeld ook de uitvinder van de Duimdrop. Dat zie je door het hele land. Kinderen hebben daarbij uitleencontainers met speelgoed. De kinderen zijn daarbij zelf de Raad van Commissarissen. De naam is overigens afkomstig van zijn oma die een dropwinkel had. In Rotterdam is Ton een fenomeen. Zo heeft hij ook de renovatie van de Paperclip gedaan (406 woningen op de Kop van Zuid, DvO) en het concept Thuis Op Straat (TOS) ontwikkeld waarbij pleinen weer op jongeren worden 'heroverd'. Hij heeft nu bijvoorbeeld iets van twintig bedrijven. Hij doet allemaal leuke dingen. Ook in het buitenland zit hij bijvoorbeeld. Een van zijn mooiste projecten zit in Turkije waar vrouwen groente kweken, daarmee zelfstandig worden en daardoor in Nederland geen VOS-cursussen meer nodig hebben. Een zeer inspirerende maatschappelijk ondernemer en opbouwwerker. Vanaf het begin ben ik een fan van hem. Hij heeft ook iets antropologisch, zoals bij veel van dat soort mensen'.

Welke schrijvers en denkers hebben volgens jou nog meer impact?

'Ik ben zelf erg gek op de Vlaamse schrijver Tom Lannoye. Dat is iemand die creatief is en een beetje tegendraads, maar ook veel maatschappelijke impact heeft. Hij doet echt veel. Hij kan schokkend zijn en tegelijkertijd is hij maatschappelijke en politiek betrokken. Die de maatschappelijk vervlechting. Een heleboel boeken hebben me geraakt. Of zoiets als *"Hoe God verdween uit Jorwerd"* van Geert Mak. Dat gaat toch over hoe gemeenschappen zich ontwikkelen en autonoom veranderen. Daar staan verrassende inzichten in. Die kracht verandering in gemeenschappen, of dat nu ten goede of ten kwade gaat, dat was een bijzondere ontwikkeling die van binnenuit wordt beschreven. Hij weet daar toch massa mee te bereiken. Kleine gemeenschappen veranderen. Dat zijn geen dorpen meer in de oude betekenis. Het zijn geen geïsoleerde gemeenschappen, maar wel gemeenschappen die meer organisch zijn. Het zijn toch meer open dorpen, open gemeenschappen. Niet overal is daar sprake van, maar toch meer dan vroeger. En daar is toch meer dynamiek dan het geromantiseerde beeld is bij vele Nederlanders. Er is ook veel meer moderne dynamiek in dat soort gemeenschappen. In dat soort kleine gemeenschappen heeft de globalisering en de vernieuwing zich juist ten goede ontwikkeld. Zie hoe in tal van klein gemeenschappen tal van festivals worden georganiseerd. En je ziet die globalisering ook in *"Hoe God verdween uit Jorwerd"* waarbij een van de boeren in dat dorp ook een boerderij in Italië had. Die boer ging een keer per maand drie dagen naar Italië met het vliegtuig om op zijn boerderij daar aan het werk te gaan. Die wist dus al heel snel in de jaren tachtig op dat soort ontwikkelingen aan te haken. In tal van kleinere gemeenschappen zie je dat ze absoluut die snelle slag hebben gemaakt. Maar in tal van andere dorpen is toch nog sprake van ontkenning. Die zijn nog steeds naar binnen gekeerd. Daar zie je een kring van gezagsdragers in zo'n dorp ontkennen dat er zoiets als bijvoorbeeld Facebook is. Terwijl de omgeving om hen een zich als een tierelier ontwikkelt, zijn het de hoge heren en dames in het dorp die dat ontkennen. Dan zegt zo iemand dat in hun dorp niemand internet heeft. Maar als je dan op internet gaat kijken, dan zie je dat het hele

dorp er wel intensief mee aan de slag is. Het zijn waarheden die onwaar zijn, maar die ook niet ter discussie worden gesteld omdat een dominante kring dat in het dorp niet toelaat of wil zien'.

Waar ligt volgens jou, antropologisch gezien, de bron van de problemen in Meerssen in Limburg waar een wethouder van een lokale partij zelfmoord pleegde na een beschuldiging over een tongzoen? Als je de beelden daarvan ziet, krijg ik het idee dat het conflict niet gaat over waar men zegt waar het om gaat, maar dat daar heel wat anders achter schuil gaat.

'Ja, dat is best een aardig voorbeeld. Het zou best kunnen dat daar een rekening wordt vereffend tussen groepen die elkaar vanaf de lagere school al niet mogen. In *"Hoe God verdween uit Jorwerd"* speelde ook zoiets. Daar was uit een leefbaarheidsonderzoek gekomen dat er een buurthuis moest komen. Het gevolg is dat er een buurthuis komt, maar dat de klaverjasvereniging en de toneelvereniging uit het café verdwijnt en naar het dorps huis gaat. Het andere deel van het dorp blijft in het dorps huis zitten. Dat heeft het dorp gespleten voor eeuwig. Want zelfs families zijn uit elkaar gegaan omdat de een naar het café ging en de andere naar het dorps huis. En tot de dag van vandaag bij wijze van spreken, speelt dat door. Zo heeft men jaarlijks een poëziefestival in de tuin van de notaris, dacht ik. Dat is echt groots in zo'n dorp. Maar dat betekent dat de vrijwilligers van het café daar vrijwilligers zijn, maar dat de vrijwilligers van het dorps huis, die geen vrijwilligers zijn, daar niet welkom zijn. Zo zie je dat iets van twintig jaar geleden toen over het dorps huis werd besloten, dat zo iets tot op de dag van vandaag zich op allerlei terreinen manifesteert. In Drentse dorpen heb ik wel vaker dit soort keukentafelgesprekken gevoerd, waarbij langzaam een dorp zich opent voor nieuwe mensen. Tijdens zo'n gesprek zei eens een man die daar al vijftien jaar woonde en uit de Randstad afkomstig was waarom dodenherdenking nooit in het dorp werd gevierd. Hij had daar een keer een open zenuw van het dorp te pakken. Want wat bleek. Het dorp was half NSB in de oorlog. En de kinderen in het dorp waren dus ook kinderen van NSB-ers. En iedereen wist over wie ze het hadden. Maar men wilde er niet meer stil bij staan. Men wilde verder. Men sprak er gewoon niet meer over. Maar het simpele feit dat iemands opa fout was in de oorlog speelt nog wel degelijk mee hoe de ene helft van het dorp met de andere helft omging. Er is nooit een soort Wiedergutmachung geweest. En dat bleek in meer dorpen zo te zijn toen ik daar navraag naar ging doen. Men wist precies in welke dorpen daar sprake van was en waar niet. Bijzonder vond ik ook dat ik de dag erna een mailtje kreeg dat het niet in het verslag mocht en dat ik er nooit meer over mocht praten. Er is dus een soort van geheime code om daarover dus niet te praten. En als je dat dus niet weet als bestuurder die van buiten komt, dan kan je het heel moeilijk hebben. Dat zijn toch fenomenale dingen. Elk dorp heeft ook zo zijn eigen codes. Dan wordt in een dorp in Drenthe en Groningen bij oud en nieuw bijvoorbeeld de boel weggesleept waar je nog een rekening mee te vereffenen had. Om daarmee de boel weer wat in balans te brengen. Meer zit daar niet achter. Omdat iemand wat gedaan heeft en zich niet aan de code van het dorp heeft gehouden. Bijvoorbeeld van iemand die vreemd gegaan is met een buurvrouw. Daar worden de spullen gewoon van opgepakt en verderop neergezet. Dan is er weer balans'.

Wat is op basis van actief burgerschap en de bezuiniging op publieke voorzieningen jouw toekomstbeeld, hoe ver gaat dat zo dadelijk?

'Mensen willen meer grip op hun omgeving krijgen en eigenaar worden van hun eigen voorzieningen. Ik vergelijk het wel eens met de ijsvereniging in het dorp. Dat is van het dorp en van jou, het voelt ook van jou. Ook al heeft het twintig jaar niet gevroren je bent en je blijft lid van de ijsvereniging. Rationeel is er geen enkel motief om er lid van te zijn. Maar het is wel van jou. Het is jouw ijsbaan en als er ijs is zijn we met ons allen bezig om er wat moois van te maken. Maar de woningbouwvereniging, het verzorgingstehuis en het bejaardentehuis, dat is niet meer van jou. Dat is van een ander. Van een stichting met anonieme bestuurders. Vroeger hadden we in het dorp waar ik vandaan kom een werkhuis voor mensen die zielig en oud waren. Dat was van ons dorp. Dat werd ook zo gevoeld. Dat soort elementen van eigenaarschap komen nu weer terug. Neem de mevrouw in Lichtenvoorde met dat park. Die heeft het over 'mijn voortuin' en die zegt lol in dat werk te hebben. Ze vond het fijn wanneer het er mooi uitziet. Dat ze daar kleur aan kan geven. Ze ziet het ook niet meer

als taak van de overheid. Want ze kan het zelf ook doen. Ikea had zo'n tien jaar geleden een slogan 'design your own life'. Die had als een van de eersten door dat mensen hun eigen leven kleur willen geven en het leven zelf willen samenstellen. Het is dus ook een maatschappelijk gevoel dat iedereen z'n eigen leven wil designen. Als het om participatie gaat heeft Ikea nu ook een heel mooie slogan: 'Alles mag zolang het maar geel en blauw blijft'. Iedereen wil zijn eigen accent kunnen aanbrengen. Het gaat dus niet om macht en sturen maar om eigenaarschap en het leveren van een bijdrage. En de huidige financiële crisis helpt ons daarbij om dat weer centraal te stellen'.

Niet alleen de financiële crisis, ook het feit dat veel huishoudens over vermogen beschikken maakt projecten als in Almere mogelijk waar je zelf je eigen huis kan bouwen. Waar je zelf met andere nieuwe kopers zelfs de grootte van het kavel vast kan stellen.

'Klopt. In Enschede bij de herbouw van Roombeek was daar trouwens ook al sprake van. Alle bewoners hebben daar, zonder dat daar de professionals bij zaten, zelf onderling de kavels verdeeld. En ze zijn er onderling allemaal uitgekomen. Elke bijeenkomst weer opnieuw. Daar is het als eerste gebeurd. Adri Duivesteyn heeft het idee voor Almere ook daar vandaan. Wat men daar vooral van geleerd heeft, is dat de kavel niet zo moet zijn dat daar precies een huis op past, maar dat daar ook ruimte omheen zit. Er zijn op die manier 1700 woningen terug gekomen terwijl er maar 700 daarvoor stonden. Maar dat kon ook omdat er daarvoor ook veel meer fabrieken stonden. Er zijn dus ook meer mogelijkheden dan er vroeger bestonden. Zo was er twee weken geleden ook zo'n project met een paar zelfbouwoningen in Den Haag. Al drie weken ervoor stonden mensen in de rij. Kleinschalig eigenaarschap, kleinschalige invulling in een groter concept, lokalisering van het grote verhaal. Dat is wat je breed maatschappelijk ziet. Het gaat om andere waarden, om gemeenschapszin, die meer centraal komen te staan.'

Je zei tijdens een eerder gesprek dat je zo'n fantastische ervaring in Hull hebt gehad.

'Ik ben begin dit jaar naar Hull gereisd omdat ik hoorde dat ze daar zo'n bijzondere aanpak op de scholen hadden. In Hull hebben leerlingen op scholen namelijk geleerd te communiceren vanuit het idee 'repairing the harm'. Daar wordt met elkaar gecommuniceerd om schade, om wonden die zijn ontstaan, te repareren. Door deze aanpak is het mogelijk geweest dat een school binnen achttien maanden van een achterstandschool een 'outstanding school' is geworden. Met dezelfde docenten en met dezelfde leerlingen. De school dreigde dicht te gaan, maar door de nieuwe aanpak is het uiteindelijk een topschool geworden. Nu zijn er 43 scholen die door deze aanpak 'outstanding' zijn geworden. Daar is dus niets veranderd in het onderwijsprogramma, maar heeft men simpel een andere manier van omgaan met elkaar bedacht: 'repairing the harm'. Het ging hen om 'restorative practices', om herstellende praktijken', zoals ze het zelf zeiden. Wat wij in Nederland Eigenkracht-conferenties noemen is bij hen een vorm van permanente omgang met elkaar. Zij hebben alles zo ingericht. Het gevolg: gigantisch hoge successcijfers en gigantisch grote inverdieneffecten. Leraren zijn niet meer ziek en ouderparticipatie heeft ook een vogelvlucht genomen. Dat steeg van 5 naar 90 procent. Veel ouders geven daar zelf nu ook onderwijs. Of zijn daar althans bij betrokken. Fascinerend ook om mee te maken wat kinderen zeiden. Aan de koppies van de kinderen zag je ook dat er wat aan de hand was, dat ze er zin in hadden. Zo was er een vergadering van de 'schoolboard' waar ik bij was. Toen ik de kamer binnenkwam waar de board zou worden gehouden, zaten daar twaalf kinderen van 6 tot 12 jaar die de school runden. Die wisten het beleid uit te leggen en wat er veranderd was. Zo oprecht en zo goed. En de oudere kinderen die de jongere kinderen bij de hand namen en hen het 'vak' van schoolboard member leerden. Een jongetje van zes jaar zei dan: 'when you talk, you always have eye contact'. En als er ruzie op school was gingen ze 'circles' doen. Dan namen de kinderen zelf de leiding van het gesprek. Dan neemt zo'n jongetje de leiding en vraagt dan aan iedereen hoe hij of zij zich voelde. En iedereen die wat wilden zeggen kon vervolgens zeggen waarom hij zich goed of slecht voelde. Anderen werden vervolgens uitgenodigd om degene te helpen of advies te geven. Ook in Leeds en op andere plekken wordt deze aanpak steeds meer gebruikt. En de politie gebruikt de aanpak tegenwoordig ook.'

Dat is dus wat anders dan het Nederlandse protocol dat tegen pesten is bedacht en waaraan alle scholen moeten voldoen? Daar zit gewoon geen ziel in. Dat is het uitvoeren van een opdracht.

'Klopt. In Hull wordt de aanpak ook op andere terreinen toegepast, zoals bij de voetbalvereniging en de werkgeversvereniging. Ze doen daar allemaal 'circles', elke dag, ook bij de politie. Dat zit diep in de organisaties daar. De criminaliteit in Hull is hierdoor dramatisch gezakt. En wel van 124.000 naar 73.000 voorvallen per jaar. Dat is niet gering in een paar jaar tijd. Van het slechtste politiekorps van heel Engeland is het politiekorps van Hull veranderd van een organisatie die zich richt op 'detecting the crime' in een organisatie om de 'community healthier' te maken. Gemeenschappen gezond maken. Dat is een andere insteek. Het gaat om gemeenschapsreparatie. Dus je moet oppassen een probleem vakmatig, specialistisch, ingenieurachtig aan te pakken. Er spelen altijd meer zaken mee. We vergeten vaak de samenhang en de energiebanen die er tussen onderdelen lopen'.

In een heleboel steden wordt geëxperimenteerd met leefbaarheidsbudgetten. In een paar steden werkt men met vouchers, wijkaandelen of buurtaandelen. Als je de ervaringen in binnen- en buitenland nu eens doorvertaalt naar de nieuwste loot aan de stam, de burgerbegrotingen, is dat een kansrijk initiatief waarbij burgers structureel grip krijgen op hun eigen leefomgeving?

'Er wordt wel veel over burgerbegrotingen geschreven. Maar eigenlijk is er nog maar weinig op gedaan. Die buurtbudgetten dat is op zich dus al iets ouder. Het geeft mensen ruimte om zich te ontwikkelen. En het geeft buurtbewoners ook een positie. Aan de andere kant creëert het ook nieuwe 'burgemeesters'. Maar wat die burgerbegrotingen betreft, dat is een volkomen nieuwe ontwikkeling. Ik ben nu in Rotterdam actief en daar wil men met participatieve begrotingen gaan werken. Maar dat is dramatisch. Daar heeft men een beetje geld voor extra dingen voor door de gemeente aangegeven onderwerpen. En dat noemen ze participatief budgetteren. Maar elke stad en woningcorporatie in Nederland heeft dat al. Maar wat een burgerbegroting leuk en goed kan maken wat betreft het democratisch proces, is de onderlinge deliberatie. Dat men met elkaar, de betrokkenen, de nieren gaat testen over wat willen we met dit gebied, welke kant moeten we met het gebied opgaan. De kwaliteit van het onderlinge gesprek dat kan met burgerbegrotingen het verschil gaan maken. Maar er bestaat op dit moment geen enkele burgerbegroting in Nederland. In een aantal steden noemt men het soms wel een burgerbegroting. Maar als je goed kijkt is het toch vaak een gewone begroting waarbij burgers wat meer betrokken worden. Maar een burgerbegroting kan bijvoorbeeld wel het verschil gaan maken voor budgetten die er nu zijn voor bewoners. Nu zijn het nog vaak budgetten waarbij burgers bij een commissie een aanvraag kan dienen, en waarvan de aanvraag, als die binnen bepaalde kaders valt, dan wel of niet worden gehonoreerd. Een commissie die checkt of jij aan de criteria voldoet. Daarmee ga je echter niet het debat met de buurt aan over de richting waar je naar toe wil. En bij een burgerbegroting zou dat wel kunnen. Want dan moet je keuzes maken. Ga je voor veiligheid, ga je voor mobiliteit, of gaan we voor meer ouderen. Een burgerbegroting legt de discussie en verantwoordelijkheid dus meer in het gebied.'

Maar heb je een voorbeeld, in binnen- en buitenland, waarbij het een burgerbegroting functioneert zoals jij dat voor ogen hebt?

'Het ideale voorbeeld heb ik niet. Het is altijd een mix. Berlijn-Lichtenberg met 250.000 inwoners vind ik wel een mooi en leuk voorbeeld. Hier wordt al bijna tien jaar met een burgerbegroting gewerkt. Ik ben er nu een paar keer geweest. Daar bespreken burgers in 'Stadteilconferenzen' met elkaar waar het geld naar toe moet. Men gaat er echter heel instrumenteel, ingenieurachtig, mee om. Maar er gebeurt wel wat. En elk jaar komen er meer mensen. Het begon met honderden. Tegenwoordig komen er iets van tienduizend burgers op af. Dat is een massa. In Nederland zou deze aanpak niet werken. Met die aanpak loopt men in Nederland dan gillend weg. Het vernieuwende is echter dat men op die conferenties ook echt keuzen maakt. Ook keuzen over waar men niet in gaat investeren. En het belangrijkste is dat met het gesprek aangaat en uiteindelijk een verhaal heeft over waarin men wel en niet gaat investeren. Een voorbeeld van wat in Nederland goed heeft

gewerkt is de aanpak waar men in Dordrecht voor heeft gekozen. Die aanpak heeft zelfs heel goed gewerkt. Daar heeft men in de wijk Stadspolder een variant van een burgerbegroting toegepast. Men heeft daar alle budgetten op een aantal gebieden, zoals veiligheid, groen, parkeren en fysiek, die men op buurtniveau kon terugbrengen, in één pot gestopt. Het ging in totaal om 600.000 euro. Maar het ging wel om een wijk waar men geen problemen heeft, waar niks aan de hand is. Het gaat om een wijk van 7.000 inwoners. En tot mijn stomme verbazing nemen daar 1.700 mensen aan deel. Met z'n allen hebben ze de beschikbare middelen vervolgens verdeeld op basis van de kleur en de richting die ze met de wijk opwilden. Wat blijkt nu, is dat ze dezelfde keuzen hebben gemaakt als dat de ambtenaren van tevoren hadden gemaakt. Volkomen identiek.'

Dus of de ambtenaren hebben van tevoren goed ingeschat welke keuzen het meest logisch zouden zijn of de buurtbewoners zijn weinig kritisch, konden er niet uitkomen en hebben de keuze van de ambtenaren maar gevolgd?

'Maar wat ik nou echt over verbaasd was, was het standpunt van de betreffende wethouder die ik daarover later sprak. Die vond het een zinloze operatie waar men mee bezig was. Men ging het ook niet meer doen. Want men koos gewoon waarvoor de ambtenaren hadden gekozen. Dus het was zonde om zo'n heel circus weer op te tuigen. Ze zijn er dus gewoon mee gekapt. Terwijl ze daarmee goud in hun handen hebben. Doodzonde. Ze hebben er één keer mee geëxperimenteerd. Dus aan de ene kant is het mooi dat ambtenaren niet in een ivoren toren leven en een goede inschatting kunnen maken waaraan behoefte is. Aan de andere kant ben je op een ontzettend goede manier in contact met de samenleving en weet je wat er leeft. Dus over lokale democratie, de betrokkenheid van burgers, het dichtnemen van de kloof, dan is dit toch wel een mooie aanpak. Helemaal perfect. Dus het gaat over burgerbetrokkenheid, over eigenaarschap, en alle bewoners komen tot de conclusie 'deze kant moet het op', dan is dat toch fantastisch?'

Maar je kan de conclusie natuurlijk ook omdraaien. Als de burgers via een dergelijk proces tot zo'n besluit komen, dan heb je die ambtenaren niet meer nodig? Dat scheelt je als gemeente behoorlijk wat geld? Het is maar vanuit welke positie je naar het experiment kijkt.

'Exact. Waar is de conclusie op gebaseerd dat je dergelijke exercities niet meer nodig zou hebben? Dat was ook de conclusie van een ambtenaar van Financiën. Voor hem maakte het helemaal geen verschil. Hij hoeft niet zo veel te veranderen in procedures. In plaats van dat hij in mei aan afdelingen vroeg waar in het nieuwe jaar het geld naar toe moet, vroeg hij het nu in mei aan de burgers. Voor de rest veranderde er weinig voor hem. Het proces was precies hetzelfde. Ja, het experiment kostte dan misschien wel geld, ik dacht iets van een ton. Maar ben je er eenmaal op ingesteld, dan gaat het structureel geld opleveren. Zie de evaluatie van het experiment.'

Je hebt nu bijna overal dorps- en wijkbudgetten. Wat moet er volgens jou veranderen om ook de gemeenschapsvorming te bevorderen?

'De meeste dorps- en wijkbudgetten zijn uitvoeringsbudgetten. Het zijn in de regel alleen budgetten om iets extra's mee te doen. Daar komt het heel vaak op neer. Een burgerbegroting is niet extra, maar een instrument om binnen het bestaande te schuiven met prioriteiten. We hebben het over regie. Een ander voorbeeld van een burgerbegroting is natuurlijk dat je ook eigen oplossingen kan bedenken. Je hoeft het groen bij voorbeeld niet aan te besteden aan een hovenier waar een contract voor vijf jaar voor is, maar je kan het ook zelf gaan doen. Je kan dus maatschappelijke coalities sluiten die traditioneel niet gesmeed worden omdat we nog in traditionele aanbestedingstrajecten denken. Burgers kunnen zelf besluiten om de zorg te gaan regelen. Neem het voorbeeld Spijk, een dorpje met 730 inwoners in Gelderland. Onderdeel van de gemeente Rijnwaarden. Het is het eerste dorp in Nederland waar de Rijn langs stroomt. Vroeger was Spijk gericht op de fabricage van bakstenen. En nu is in het dorp de weg verschrikkelijk slecht. Daar zit een steenfabriek waar iedereen trots op is en waar velen werken of hebben gewerkt. Die steenfabriek zegt 'Wij willen die weg wel aanleggen met onze stenen.' Dan hebben we een mooie weg en ook een mooi voorbeeld in de

etalage waar heel Nederland naar toe kan komen om te zien hoe wij dat doen. En ook wordt de lokale economie nog eens gestimuleerd'. Waarom zou dat nu niet kunnen? Het hele dorp is er trots op, want zij hebben er gewerkt. Maar zo'n gemeente kan daar niet mee overweg. Zij zitten vastgebakken in een bepaalde manier van denken. En dat is natuurlijk een inkoppertje. En het gekke is dat de gemeente vorig jaar maart besloten heeft het hele budget over te dragen aan het dorp. Op zich revolutionair. Ze hebben er ook nog bijgezegd dat ze het dorp vertrouwen dat de middelen goed worden ingezet en het beheer in fysieke zin kunnen doen. Maar dan nog zie je dat men er moeite mee heeft. Want de raad heeft het besluit dan wel genomen, maar men heeft er nog steeds geen uitvoering aan gegeven. Het ligt er gewoon nog. Het dorp weet niet hoe te handelen, de ambtenaren weten het niet. En ook de raad doet niks. De steenfabriek is ook een beetje terughoudend. Er is een soort verlamming ontstaan. Maar er ligt wel een raadsbesluit en er is een budget van 180.000 euro. Niemand neemt regie, niemand weet blijkbaar hoe dit op te pakken. En er zijn weinig voorbeelden over hoe men het zou kunnen vormgeven. Maar met een burgerbegroting kan je dit soort zaken wel regelen en zorgen dat de politieke en ambtelijke organisatie erop wordt ingericht.'

Is het voorbeeld van de buurtbegroting in Amsterdam-Oost wel het wenkend perspectief waar we op zitten te wachten? Daar is de deliberatieve fase bij voorbeeld wel goed ingebouwd. In 6 gebieden en 31 buurten van het stadsdeel kunnen door burgers en bedrijven voorstellen en suggesties worden gedaan voor de opgaven en de toedeling van bedragen aan verschillende thema's.

'Ik beschouw de buurtbegroting van Amsterdam-Oost als een lichte variant. Ze willen overigens wel naar een iets zwaardere variant. Hun strategie is goed. Ze bouwen het heel langzaam uit in het tempo van de buurt. Wat ik heel mooi vind is de transparantie die zij nastreven. De begroting is zelfs heel leuk om te lezen. Het is geen financieel-ambtelijk jargon. Die infographics. Utrecht heeft dat ook, Amsterdam heeft het alleen nog fijner doorontwikkeld. Het wordt de nieuwe trend, die infographics. President Obama heeft dat ook. Het ziet er mooi en transparant uit. Maar je moet het wel uitbouwen tot iets waarbij burgers zelf prioriteiten stellen en keuzen maken. Dat dient wel de volgende fase te zijn van de buurt- en burgerbegroting. Mooi in dit stadsdeel van Amsterdam vind ik overigens dat er ook een burgerinitiatief is dat de budgetmonitor heeft opgesteld. Maar het mooiste is dus dat er niet alleen sprake is van invloed van burgers om te schuiven met budgetten, maar dat burgers ook kunnen besluiten om het zelf te gaan doen. Dus het aanbesteden van het parkbeheer aan jezelf. Zie Porto Alegre in Brazilië als voorbeeld in het buitenland. Daar mag men op elk deel van de begroting dergelijke keuzen maken. Kijk, in Porto Alegre was die dienstverlening, zowel fysiek, sociaal als zorg, verdeeld onder een aantal grote projectontwikkelaars. De burgemeester van de stad zag maar één manier om dat *old boys* netwerk te breken, en dat was om radicaal de budgetten naar burgers te delegeren en de aanbesteding ook op een andere manier te kunnen regelen.'

Hoe kan je in de komende decentralisatie, waarbij de budgetten van gemeenten verdubbelen, en de taken op het gebied van zorg arbeidsmarkt en jeugd gaan toenemen, met deze kennis het beste tot burgerbegrotingen komen? Is het een model waarbij je ook bij deze uitbreiding van gemeentelijke taken tot goede keuzen kan komen?

'Dat is dus helemaal niet moeilijk. Ik zou niet weten waarom dat tot problemen zou moeten leiden. Want met deze aanpak breng je de lokale logica weer terug. Daar gaat het uiteindelijk om. Zie dat mooie filmpje dat de VPRO heeft uitgezonden over een zorgcoöperatie in Noord-Brabant. Dan blijkt dat een oudere man met Alzheimer, dat die stok en stok gelukkig wordt als die gras kan maaien. Dat is zijn ding. Dus ze hebben voor elkaar gekregen dat hij de hele dag in het dorp gras kan maaien. Wat zie je nu? Is dat je een fysieke operatie, het gras maaien, kan combineren met een WMO-effect. Dat is voor ons een volstrekt logische combinatie. Maar in de zorg is dat niet logisch. Het kan niet zo zijn dat mensen van stadsbeheer meebetalen aan het gelukkiger worden van ouderen met Alzheimer. Dus dat soort lokale logica moeten we weer zien te organiseren. Dus als je lokaal budgetten in elkaar kan schuiven, dan kan je hele leuke dingen doen. Dat doet Amsterdam ook. De lokale situatie, de lokale gemeenschap wordt als uitgangspunt genomen. Niet de systematiek, de aparte budgetten en de

logica van de professional. Kijk naar de gemeente Peel en Maas. Zo liet de voorzitter van de Vereniging Dorpsbelangen Koningslust, die bij Océ van de Grinten werkt en weet hoe de hazen lopen, mij terloops zien hoe de ouderenopvang was georganiseerd. Sinds ongeveer een jaar doen ze het namelijk zelf in Ouderenopvang Koningslust. Vroeger bestond het ouderwerk uit slechts één doelgroep, de ouderen. Nu hebben ze twee doelgroepen, de ouderen en de vrijwilligers uit het dorp. En die werken aan 'gemeenschappen'. Het gevolg is dat er nu meer ouderen zijn die meedoen. De kwaliteit van de zorg en de aandacht is vergroot en met sprongen om hoog gegaan door de vrijwilligers uit het dorp. En ze zijn 40 procent goedkoper. Dat hadden ze uitgerekend. Maar het mooie is dat door deze aanpak de gemeenschap sterker is geworden. Vrijwilligers en jongeren hebben weer aandacht voor ouderen. En de ouderenwerkers zijn verdwenen.'

De betaalde krachten zijn dus verdwenen, er is weer ruimte gecreëerd, de gemeenschap als geheel is er sterker op geworden. Heeft de aanpak van het ouderenwerk nu ook op andere terreinen tot een positieve spinoff geleid?

'Het mooie is dat de aanpak tot een omslag in denken heeft geleid. Naast het feit dat men een mooie plek voor ouderen belangrijk vindt, dat een onderdeel van het dorp is, besteden zij nu ook aandacht aan de plek aan de rand van het dorp voor mensen die geestelijk in de war zijn. Men voelt zich nu ook voor deze mensen verantwoordelijk. Men besteedt daar nu ook aandacht aan. Die behoren tot het dorp. Die dienen niet te worden uitbesteed aan een instelling. Die behoren tot ons dorp. Dus ze hebben allerlei strategieën bedacht om die mensen bij het dorp te betrekken. Belangrijk is evenwel dat men nu zelf over budget beschikt en nu ook zelf de oplossing kan bedenken die het beste past. Waardoor mensen beter in hun vel zouden komen te zitten. Die voorzitter zei ook tegen mij: 'Vroeger woonde je in een losersdorp. Nu willen de mensen hier graag wonen.' Er is een sterke gemeenschapsgevoel. Er wordt niet meer gewerkt vanuit een gemeente, maar gewerkt aan de gemeenschap. Er wordt ook niet meer gedacht aan en gesproken over een zorgaanbod. Er wordt gedaan wat er gedaan moet worden. Als iemand al een tijdje niet meer is gezien, stapt iemand erop af en wordt er een praatje gemaakt. Een ander voorbeeld is dat ze het leegstaande gymnasium hebben gekocht. Ze hadden behoefte aan uitbreiding. Het werd allemaal veel drukker. De dorpsbelangengroep heeft een lening afgesloten en het zelf gekocht. Net zoals ze ook het dorpshuis Koningslust nu zelf runnen. En dit laatste zie je steeds meer. Zo dreigde in de Brabantse dorp Esbeek, onderdeel van de gemeente Hilvarenbeek en met 1.200 inwoners, een dorpshuis te sluiten. Men heeft toen via crowdfunding geld ingezameld door certificaten uit te geven. In totaal werd 300.000 euro bij gebracht door 260 bewoners. Vervolgens heeft men via een Rabobank een hypotheek weten af te sluiten. Het ging daarbij om een aanzienlijk bedrag. In ieder geval boven het miljoen. En het geheel is zo gunstig ingericht dat degene die via certificaten geld uitleende aan de Coöperatie Esbeek, en nu dus eigenaar is van het dorpshuis, 2 procent rente per jaar vangt. Zo heeft het dorp het dorpshuis over kunnen nemen. En dat dorpshuis draait nu als een tierelier. Er wordt nu veel meer georganiseerd. Men heeft er zelfs zoveel lol in gekregen dat ze als gevolg daarvan nu ook bezig zijn met een dorps-coöperatie en een zorgcoöperatie. Men bouwt nu zelfs woningen voor jongeren en voor senioren. Ook zijn een zorgboerderij en een museum gerealiseerd. Het is dus ook leuk. En de kennis in de gemeenschap wordt goed benut. Vroeger ging men met een handtekeningenlijst door het dorp met de tekst 'handen af van ons dorpshuis'. Nu is het dorpshuis van de dorpsbewoners. Hetzelfde zie je in het dorp Borger-Odoorn. De wethouder daarvan zegt dat het ook afhangt van de manier waarop je de boodschap brengt. Zo werd in dat dorp door de gemeente geen voorstel gedaan om het zwembad te sluiten. Nee, er is door het college voorgesteld om de exploitatie van het zwembad te stoppen. Daardoor is er ruimte gekomen voor buurtbewoners om het zwembad over te nemen. Vervolgens zijn ze met een goed plan gekomen en heeft de gemeente nog twee jaar voor 50 procent de exploitatie voortgezet.'

Dat is dus een mooi voorbeeld van een uitdagende en ondernemende overheid? Van een overheid als opbouwwerker?

'Daar zeg ik niet meteen nee tegen. Maar in zoverre klopt het wel, namelijk dat de gemeente moet werken aan gemeenschapsvorming. Want daar liggen een heleboel antwoorden. Nu is nog teveel sprake van sectorale dienstverlening die ook op die manier, 'sectoraal', georganiseerd wordt. Maar als er aan goede gemeenschapsvorming wordt gewerkt, dan hoef je geen afspraken meer te maken over het gehandicaptenvervoer. Want dan worden de gehandicapten even meegenomen naar de supermarkt. Men stapt er op af. Dat gebeurde ook in Zutphen. Daar had men overlast van jongeren bij een discotheek in de binnenstad. Nu kan je de politie bellen en hen erop afsturen. Maar buurtbewoners zijn zelf op de jongeren afgestapt en met ze gaan praten. De buurtbewoners hebben de jongeren vervolgens niet aangesproken, maar men heeft besloten om ze in te sluiten in de samenleving rond de discotheek. Ze kregen aandacht, ze werden er bij gehaald. In plaats van aangesproken op overlast. De buurtbewoners staan nu elke avond in het weekend bij de discotheek met koffie buiten. Met een hesje te kletsen met die jongeren. Aan de overkant van de discotheek is nu een fietsenstalling gemaakt. De jongeren zijn door de buurtbewoners dus welkom geheten in hun buurt. Ze zijn nu vrienden geworden. Dat is dus een volstrekt andere benadering. Ze zijn inclusief gemaakt. Als de klacht over die jongeren nu bij een raadslid zou zijn binnengekomen zouden er vragen over in de raad worden gesteld. En zou het op de traditionele manier (burgemeester, openbare orde, politie) worden opgelost. Er zou een bord zijn geplaatst en de politie zou regelmatig rondrijden om te zorgen voor de handhaving. Maar dat is dus niet het antwoord.'

Maar nu de kennisvragen. Er moet meer organisch, meer vanuit de lokale situatie, worden gedacht en gehandeld. Is er nog behoefte aan kennis? Weten we niet alles al?

'Nu we het daar over hebben. Vorige week ben ik gestart met een leergroep met 15 gemeenten die willen gaan werken aan nieuwe modellen. Dat netwerk gaat drie jaar aan de slag. Dus mijn vraag was ook wat is jullie leeragenda. Wat mij met name opviel, en dat was verrassend, was dat bijna iedereen zei dat ze zelf leiderschap wilden ontwikkelen om hun organisatie mee te krijgen. Dat is een groot verschil met drie jaar geleden. Want toen zeiden ze 'de organisatie gaat niet mee'. Nu leggen ze de verantwoordelijkheid bij zichzelf. Ik ga leiderschap ontwikkelen om mijn organisatie mee te krijgen. Dat is een heel andere insteek. Een essentieel verschil is dat er nu een aantal mensen bij gemeenten opstaat en zegt: 'Ik ga het veranderen. Ik weet nog niet hoe. Maar ik ben aan zet. En help mij daarin om die persoonlijke, inspirerende leider te worden die in mijn gemeente aan de slag gaat om anderen mee te krijgen.' Dat is uiteraard ook het tijdsgewricht. Ik spreek mij zelf aan om tot die verandering te komen. Ik leg dat niet bij anderen neer.'

De burgerkracht van de ambtenaar als het ware. Het gaat niet om de ondernemende burger, maar om de ondernemende ambtenaar. Ook de ambtenaar moet actief participeren. Is de 'participatiestaat' het antwoord op de problemen van de 'verzorgingsstaat'?

'Om eerlijk te zijn vind ik slogans als 'je bent je eigen veranderaar' een beetje een doodoener. Albert Jan Kruiter heeft het over 'gedeeld eigenbelang'. In de vraagstukken waar ik mee bezig ben, gaat het niet meer over participatie. Het gaat over hoe we het publieke anders gaan organiseren. Dat is wat anders dan participatie. Om democratische redenen, om de meest kosteneffectieve redenen en voor de beste oplossing is het het beste wanneer we dat zoveel mogelijk samen doen met bewoners. Dat is één. En hoe doen we het dan? Als metafoor gebruik ik vaak dat we weer moeten leren spelen in de zandbak. We moeten elkaar weer leren te verhouden zoals we vroeger met elkaar speelden in de zandbak. Dat betekent dat je elkaar soms heel erg actief helpt en soms helemaal niet. En als het om kennis gaat. Wat is dan mijn rol? Maar die is niet meer goed te definiëren. Wat is dan mijn positie? Maar het gaat helemaal niet om een positie. Het gaat om ambitie. Dat maakt een heleboel mensen onzeker'.

Het idee dat er zoiets als 'management' aan gekoppeld wordt, is natuurlijk een heel foute gedachte.

'Ik doe nu voor de gemeente Hellendoorn een training 'overheidsparticipatie'. Het denken daarover is in Hellendoorn al heel ver. Met een paar ambtenaren zijn we daar begonnen de handelingsvaardigheden voor de ambtenaar op een rijtje te zetten. Dat zijn 16 handelingsvaardigheden geworden, bedoeld voor ambtenaren in Hellendoorn die zich met overheidsparticipatie bezig gaan houden. We zijn dat nu via een zgn. 'train-de-trainer'-aanpak deze kennis in de gemeente aan het verspreiden. Degenen die nu getraind worden, gaan daarna zelf ook weer andere collega's in Hellendoorn opleiden. We hebben nu een pool van 11 ambtenaren. En uiteindelijk gaan deze ambtenaren de aanpak ook bij anderen gemeenten toepassen. Het is een voorbeeld van horizontaal leren. Iets dat helemaal in deze tijd past. Het vermogen om je eigen plek ook als leerplek te zien.'

Dave van Ooijen is werkzaam bij Platform31, een kennisinstituut voor stad en regio. Platform31 is in 2012 ontstaan door fusie van Nicis Institute, KEI, SEV en Nirov.

Dit interview dateert van 2013 en is ook te vinden op http://davevanooijen.nl/?page_id=83 waar nog meer artikels en interviews staan.